भट्टिः। णिचि चामयति। "इमां किमाचामयसे न चक्षुषी" नैष०।

चम भक्षे स्वादि० वैदिकः प० सक० सेट्। चम्नोति उदित् चमित्वा चान्त्वा। कविकल्पद्रुमे "कुस्मित्यां गम्लृ गत्यां चम् न्रचम् जम् जिमु झम" इति वाक्ये "परोऽनुबन्धः पूर्व्वेषाम्" इति तत्रोक्तेः सर्व्वेषामुदित्त्वं तेन शब्दकल्पद्रुमे स्वादिगणीयस्य उदित्त्वानुक्तिः प्रामादिकी

चमत्कार पु० चमदित्यव्यक्तं क्रियते कृ—भावे घञ्। लोकातीतवस्तु दृष्ट्या चित्तस्य आनन्दहेतौ १प्रकाशे विस्मये, "लोकोत्तरचमत्कारप्राणदश्च प्रमातृभिः"। "चमत्कारश्च चित्तविस्ताररूपो विस्मयापरपर्य्याय" सा० द०। "रसे सारश्चमत्कारः सर्व्वत्राप्यनुभूयते" तद्धृतधर्म्मदत्तवाक्यम्। "चमत्कारश्च लोकातीतार्थाकलनेन किमेतदितिज्ञानधाराजननेन चित्तवृत्तेः दीर्घविस्तारः। दृष्टहेतुभ्योऽसम्भावितत्वज्ञानेन हेत्वन्तरानुसन्धानाय मनसो व्यापारभेद एव चित्तविस्तार इत्यन्ये। सुखविशेष एव चमत्कार इत्यपरे। चमत्कारत्वञ्च आह्लादगतो जातिविशेषः यथाह रसगङ्गाधरे "रमणीयार्थप्रतिपादकः शब्दः काव्यं रमणीयता च लोकोत्तराह्लादजनकज्ञानगोचरता लोकोत्तरत्वञ्च आह्लादगतश्चमत्कारत्वापरपर्य्यायोऽनुभवसाक्षिकोजातिविशेषः" इति। "इत्थं च चमत्कारजनकभावनाविषयार्थप्रतिपादक शब्दत्वं यत्प्रतिपाद्यार्थविषयकभावनात्व चमत्कार जनकतावच्छेदकं तत्त्वं, स्वविशिष्टजनकतावच्छेदकार्थ प्रतिपादकतासंसर्गेण चमत्कारत्ववत्त्वमेव वा काव्यत्वमिति फलितम्" इति च। कर्त्तरि अण्। २अपामार्गे त्रिका०।

चमर पुंस्त्री चम—अरच्। १महिषाकृतौ मृगभेदे, यस्य पुच्छेन चामराख्यं व्यजनं भवति, स्त्रियां जातित्वात् ङीष्। "कुर्व्वन्ति बालव्यजनैश्चमर्य्यः" "बालप्रियत्व शिथिलं चमर्य्यः" कुमा०। "स्फुरति चानुवनं चमरीचयः" माघः। २दैत्यभेदे पु०। ३चमरबालजाते चामरे न०।

चमरपुच्छ पुंस्त्री चमरस्य पुच्छमिव पुच्छमस्य। (केकड़े) बिलेशये १पशुभेदे। राजनि०। ६त०। २चामरे न०

चमरिक पु० चमरमिव केशरोऽस्त्यस्य ठन्। कोविदारवृक्षे रक्तकाञ्चनारे वृक्षे अमरः

चमरी स्त्री चमरजातिस्त्री ङीष् चमरमिवाकारोऽस्त्यस्या अच् गौरा० ङीष् वा। १चमरजातिस्त्रियां चमरशब्दे उदा०। २मञ्जर्य्यां मेदि०।

चमस पुंन० अर्द्धर्चादि० चमत्यस्मिन् चम—असच्। १पलाशादिकाष्ठजाते यज्ञियपात्रभेदे तल्लक्षणभेदादिकं यज्ञपार्श्वे उक्तं यथा

"चमसानां तु वक्ष्यामि दण्डाः स्युश्चतुरङ्गुलाः। त्र्यङ्गुलस्तु भवेत्स्कन्धो विस्तारश्चतुरङ्गुलः। विकङ्कतमयाः श्लक्ष्णावाग्बिलाश्चमसाः स्मृताः। अन्येभ्यो वापि वा कार्य्यास्तेषां दण्डेषु लक्षणम्। होतुर्मण्डल एव स्याद्ब्रह्मणश्चतुरश्रकः। उद्गातॄणां च त्र्यश्रिः स्याद्याजमानः पृथुः स्मृतः। प्रशास्तुरवतष्टः स्यादुत्तष्टो ब्रह्मशंसिनः। पोतुरग्रे विशाखी स्यान्नेष्टुः स्याद्विगृहीतकः। अच्छावाकस्य रास्नाव आग्नीध्रस्य मयूखकः। इत्येते चमसाः प्रोक्ता ऋत्विजां यज्ञकर्म्मणि। पलाशाद्वा वटाद्वान्यवृक्षाद्वा चमसाः स्मृताः" कात्या० श्रौ० १।३।३६। सूत्रभाष्ये कर्कः "स च चमसश्चतुरश्रो द्वादशाङ्गुल दीर्घश्चतुरङ्गुलखातः सवृन्तश्च भवति परिशिष्टात् सूत्रकारप्रस्थानाच्च। चमसवत्स्रुवेणेति स्रुवस्य चतुरश्रतां विधातुं चमसवदित्येव चमसस्य सिद्धां चतुरश्रतामाह" कात्या०श्रौ० २।३।१। "चमसवदविशेषात्" शारी० सू०। "अर्वाग्बिलश्चमस" इति तद्भाष्यधृतश्रुतिः। स्त्रीत्वमपि मेदि०। २सोमपानपात्रभेदे च। कर्म्मणि अच्। ३पर्पटे पिष्टकभेदे ४लड्डुके च पु० "चूर्णं यच्छुष्कमाषाणां चमसी साऽभिधीयते" भावप्र० उक्ते (धूमसी) ख्याते ५माषचूर्णे च स्त्री गौरा० ङीष्।

चमसिन् पु० चमस+अस्त्यर्थे इनि। चमसयुक्ते स्त्रियां ङीप् ततः नडा० अपत्ये फक्। चामसायन तदपत्ये पुंस्त्री०

चमसोद्भेद पु० भारतप्रसिद्धे प्रभासान्तिकस्थे तीर्थभेदे। "ततस्तु चमसोद्भेदमच्युतस्त्वगमद्बली। चमसोद्भेद इत्येवं यं जनाः कथयन्त्युत" भा० शल्य० ३६अ०। "एष वै चमसोद्भेदो यत्रादृश्या सरस्वती। यत्रैनामभ्यवर्त्तन्त सर्व्वाः पुण्याः समुद्रगाः" भा०व० १३०अ०। चमसोदनमप्यत्र न० "आश्रमान् सरितश्चैव सरांसि च नराधिप!। चमसोद्भेदनं विप्रास्तत्रापि कथयन्त्युत" ८८अ०। "स्नात्वा तु चमसोद्भेदे अग्निष्टोमफलं लभेत्" ८२अ०।

चमीकर पु० कृतस्वराभिधे स्वर्णस्योत्पत्तिस्थाने शब्दार्थचि० यद्योगात् स्वर्णं चामीकरमित्युच्यते।

चमू स्त्री चम—ऊ। सेनामात्रे (गजाः ७२९, रथाः ७२९ अश्वाः २१८७, पदातयः ३६४५), एतत्संख्याभेदान्विते सैन्यभेदे च अमरः। "अक्षौहिणीशब्दे ४६पृ० दृश्यम्।